

UOT 339.13

ÖLKƏNİN İQTİSADI İNKİŞAF PROSESİNDƏ BEYNƏLXALQ İNTEQRASIYA ƏLAQƏLƏRİNİN ROLU

¹MAHMUDOVA LALƏ FƏQAIL qızı

²OSMANOV İLQAR OSMAN oğlu

Sumqayıt Dövlət Universiteti, 1-dosent, 2-müəllim

ilqarosmanov1975@mail.ru

Açar sözlər: iqtisadi integrasiya, ixrac, gömrük fəaliyyəti, xarici ticarət, iqtisadi təhlükəsizlik, təbii ehtiyatlar

Hər bir ölkə öz iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək üçün dünya iqtisadiyyatına səmərəli integrasiya olunmalıdır. Integrasiya proseslərinin genişləndirilməsi respublikamızın sosial-iqtisadi inkişaf siyasətinin strateji özəyi olaraq qəbul edilməlidir. Aparılan tədqiqatlar göstərir ki, milli iqtisadiyyatın dünya təsərrüfat sisteminə səmərəli integrasiyası üçün Azərbaycanda real imkanlar vardır və bu imkanlardan bacarıqla istifadə olunması ölkə qarşısında duran bir çox aktual problemlərin həllində mühüm rol oynamaqla yanaşı, perspektivdə onun dünyanın inkişaf etmiş ölkələri sırasına çıxmasını təmin edə bilər.

İqtisadi müstəqilliyimizin qorunmasına söykənən integrasiya siyasətinin inkişaf etdirilməsi yollarından biri dünya ölkələri ilə əlaqələri genişləndirməkdən ibarətdir. Bu siyasətin nəticəsidir ki, Azərbaycan hazırda dünyanın 160-dan çox ölkəsi ilə qarşılıqlı iqtisadi-ticarət əlaqələrinə malikdir. Ölkənin iqtisadi potensialı, xammal və mineral ehtiyatlarla zənginliyi, təbii şəraiti və əlverişli iqtisadi-coğrafi mövqeyi əməkdaşlıq imkanlarını daha da artırır.

Azərbaycan iqtisadiyyatının dünya təsərrüfat sisteminə səmərəli integrasiya olunmasını təmin etmək üçün aşağıdakı prioritet istiqamətlərin inkişafına diqqət yetirilməlidir:

- innovasiya və investisiya əməkdaşlığının genişləndirilməsi;
- dünya bazarında ölkənin aparıcı sənaye sahələrinin mövqelərinin möhkəmləndirilməsi üçün rəqabətqabiliyyətli məhsulların istehsalına nail olmaq;
- idxalı əvəz edən sənaye məhsullarının istehsalının artırılması və idxalın strukturunun təkmilləşdirilməsi;
- ixracın stimullaşdırılması və sənaye məhsullarının dünya bazarına çıxışının sadələşdirilməsi;
- xarici iqtisadi münasibətləri tənzimləyən birliklərə, qurumlara, müqavilə və sazişlərə qoşulmaq;
- transmilli korporasiyalarla əməkdaşlığın genişləndirilməsi və s.

Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatlarına nəzər yetirdikdə məlum olur ki, 2017-ci ildə Azərbaycanın xarici ticarət dövriyyəsi 2016-cı illə müqayisədə 942,8 milyon ABŞ dolları həcmində olmuş və yaxud 4,4% artmışdır. O cümlədən ixrac 693,2 milyon ABŞ dolları həcmində olmuş və yaxud 5,3%, idxal isə 249,6 milyon ABŞ dolları həcmində olmuş və yaxud 2,9% artmışdır. Lakin 2013, 2014 və 2015-ci illərlə müqayisədə uyğun göstəricilər üzrə azalmalar baş vermişdir. Bunun əsas səbəbini isə dünya iqtisadiyyatında baş verən qlobal maliyyə böhranı ilə əlaqələndirmək olar. Həmçinin 2015-ci ildə ölkəmizdə manatın iki dəfə devalvasiyaya uğraması da ölkəmizin integrasiya proseslərinə öz mənfi təsirini göstərmişdir.

Azərbaycanın xarici ticarət dövriyyəsi, milyon ABŞ dolları ilə [3]

	2013	2014	2015	2016	2017
Ticarət dövriyyəsi	43554,1	39407,5	25809,0	21650,8	22593,6
İxrac	32841,6	30219,8	16592,3	13118,4	13811,6
İdxal	10712,5	9187,7	9216,7	8532,4	8782,0
Ticarət saldosu	22129,1	21032,1	7375,6	4586,0	5029,6

Mənbə: Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi

Xarici ticarət dövriyyəsinə nəzər yetridikdə görürük ki, bu sahədə nəzərəcarpacaq artım müşahidə olunur. Rəqəmlər Azərbaycan Respublikasının beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya əlaqələrinə aktiv qoşulmasının bariz nümunəsidir. Həmçinin xarici iqtisadi fəaliyyət sahəsində baş vermiş struktur və keyfiyyət dəyişikliklərinin bariz nümunəsidir.

Şərh olunan daxili və xarici ticarət əlaqələrinin inkişafının nəzəri-metodoloji məsələlərinə əsaslanaraq müasir dövrdə dünya təssərrüfat sistemində gedən prosesləri, Azərbaycanın yerli xüsusiyyətlərini və iqtisadi inkişaf istiqamətlərini nəzərə alaraq, müasir dövrdə ölkəmizin inteqrasiya proseslərinin səmərəliliyini daha da yüksəltmək üçün aşağıdakı meyillər və prinsiplər də nəzərdən qaçırılmamalıdır:

1. Təbii ehtiyatlardan məqsədyönlü istifadə. Təbii ehtiyatlardan məqsədyönlü istifadə ölkənin beynəlxalq iqtisadi münasibətlər sistemində xarici ticarət fəaliyyətinin səmərəliliyinin artırılmasında əsas prinsiplərdən biri kimi çıxış edir. Hər hansı bir ölkə xarici bazarlara sərbəst çıxışlarını təmin edə bilmək üçün rəqabətqabiliyyətli sahələrdə bütün mövcud imkanlarını səfərbər etməlidir. Gələcək illərdə ölkənin inkişaf istiqamətlərini müəyyən etmək üçün təbii ehtiyatlardan məqsədyönlü istifadə yollarının daha da təkmilləşdirilməsi zəruridir.

2. Dünya ölkələri arasında iqtisadi inteqrasiyanın dərinləşdiyi bir dövrdə milli iqtisadiyyatın səmərəliliyinin yüksəldilməsinin əsas istiqamətlərindən biri beynəlxalq təşkilatlar çərçivəsində və eləcə də ayrı-ayrı dünya ölkələri ilə əməkdaşlıq əlaqələrinin gücləndirilməsi əsasında gömrük fəaliyyətinin təkmilləşdirilməsidir. Fəal gömrük siyasətini həyata keçirən Azərbaycan Respublikası da müxtəlif beynəlxalq maliyyə və gömrük təşkilatları ilə, ayrı-ayrı dünya ölkələri ilə əməkdaşlıq əlaqələrindən maksimum faydalanmağa çalışır. Gömrük əməkdaşlığı hesabına Azərbaycan iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyası güclənir, xarici iqtisadi fəaliyyətin səviyyəsi yüksəlir və eləcə də gömrük fəaliyyəti beynəlxalq tələblərə uyğun təşkil edilir.

3. Hazırda milli iqtisadiyyatın dünya iqtisadi sistemində inteqrasiyası prosesi gedir. Bunu nəzərə alaraq, ölkəmizin kənd təsərrüfatı istehsalının quruluşunun məhz dünya bazarında əmək bölgüsünə və bu bazarın tələbinə uyğun şəkildə qurulması zəruridir. Dünya bazarı həm daha yüksək innovativ texnologiyaya, həm də keyfiyyət meyarlarına əsaslanan istehsal quruluşunun dəyişdirilməsi istiqamətində formalaşdırılmalıdır. Daxili bazar isə öz tələbatları, xüsusilə istehlakçıların ərzaq səbətinin yaxşılaşdırılması və ölkənin ərzaq təhlükəsizliyi istiqamətində formalaşdırılmalıdır. Təbii ki, insanların normal yaşayışı və fəaliyyəti baxımından iqtisadi ərzaq təhlükəsizliyinin təmin edilməsi əsas şərtidir [2, səh.227].

4. İqtisadi təhlükəsizliyin təminatlılığı və milli iqtisadi mənafehin qorunması prinsipi. Azərbaycan iqtisadiyyatının müasir inkişaf səviyyəsi öz sabit dinamizmi ilə, ÜDM-in yüksək inkişaf sürəti ilə səciyyələnir [1, səh.95].

5. Ölkədə investisiya mühitini təmin edən iqtisadi qanunvericilik bazasını, xarici kapitalın cəlb olunması və birgə müəssisələrin yaradılması mexanizmini müasir tələblərə uyğun təkmilləşdirmək, investisiya qoyuluşu qərarlarının səmərəli həyata keçirilməsi üçün bazar, xammal, əmək resurslarının, texnoloji xüsusiyyətlərin, lisenziya hüquqlarından gəlir əldə edilməsi kimi amillər nəzərə alınmalıdır.

6. İqtisadi inteqrasiya əlaqələrinin genişləndirilməsi xarici iqtisadi fəaliyyətin tənzimlənməsindən xeyli dərəcədə asılıdır. Xarici iqtisadi fəaliyyətin tənzimlənməsi ölkənin iqtisadi və siyasi mövqeyinin möhkəmləndirilməsi ilə əlaqədardır.

7. Beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya əlaqələrinin inkişafında mühüm rol oynayan faktorlardan biri əlverişli nəqliyyat sisteminin olmasıdır.

Göründüyü kimi, ölkələrin beynəlxalq əmək bölgüsündə fəal fəaliyyəti və xarici ticarət əlaqələrinin səmərəliliyinin artırılması yuxarıda qeyd olunan prinsiplərə əməl etməklə kompleks fəaliyyət proqramlarının hazırlanmasını və tətbiq edilməsini tələb edir. Əgər göstərilən prinsip əsasında inteqrasiya prosesi həyata keçirilərsə, respublikanın inkişafında böyük nailiyyətlər əldə etmək mümkündür.

Son illərdə prezidentimiz İlham Əliyev ölkə iqtisadiyyatını inkişaf etdirmək, daxili bazarı beynəlxalq rəqabətdən qorumaq və əhalinin həyat səviyyəsini təmin etmək xatirinə ticarətin genişlənməsinə böyük əhəmiyyət verir, bununla əlaqədar müvafiq fərman və sərəncamlar imzalayır. Bütün bunlar isə beynəlxalq kapitalın respublikamıza yönəlməsinə səbəb olmuşdur. İndi respublikamızda yüzlərlə xarici və müştərək müəssisə fəaliyyət göstərir, xarici ticarət dövriyyəsinin həcmi ildən-ilə artır. Bu iqtisadi münasibətlər nəticəsində ölkəmizə yeni texnika və texnologiya gətirilir, istehsal və xidmət sahələri yenidən qurulur. Hal-hazırda ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin ölkəmizin dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyasının daha da sürətləndirilməsi və möhkəmləndirilməsi istiqamətində başladığı iqtisadi siyasəti möhtərəm prezidentimiz İlham Əliyev uğurla davam etdirir.

Belə nəticəyə gəlmək olar ki, hər bir ölkənin əsas prioritet istiqamətlərindən biri inteqrasiya proseslərinə aktiv şəkildə qoşulmaq, qlobal geoiqtisadi məkanda baş verən yeni meyillərə adekvat şəkildə reaksiya verməkdən ibarətdir. Odur ki, ölkənin inteqrasiya proseslərini inkişaf etdirmək və onun səmərəliliyini artırmaq üçün aşağıdakı tədbirlərin görülməsi məqsədəuyğundur:

- ölkənin mövcud təbii-iqtisadi ehtiyatlarından məqsədli istifadə təşkil edilməli;
- ixracyönümlü məhsul istehsalında elmi-texniki tərəqqinin müasir nailiyyətlərindən və innovasiya texnologiyalarından istifadə imkanları genişləndirilməli;
- təsərrüfat subyektlərinin müəyyən məhsulların istehsalında ixtisaslaşma səviyyəsi yüksəldilməli;
- daxili və xarici ticarət təkmilləşdirilməli, ölkələrin beynəlxalq əmək bölgüsündə fəal iştirakı üçün nəqliyyat və infrastruktur yüksək inkişaf səviyyəsinə çatdırılmalı;
- gömrük sistemi təkmilləşdirilməli, onun maddi-texniki bazası modernləşdirilməli, bütün istiqamətlərdə gömrük işi beynəlxalq standartlara tam uyğunlaşdırılmalı və bütövlükdə gömrük sisteminin ölkənin sosial-iqtisadi inkişafında rolu daha da artırılmalı;
- daxili və xarici ticarəti tənzimləyən qanunvericilik bazası təkmilləşdirilməli və beynəlxalq tələblərə uyğunlaşdırılması sürətləndirilməli və s.

Bütün bunlar son nəticədə ölkənin beynəlxalq rəqabətqabiliyyətliliyinin artırılmasına və ölkənin dayanıqlı inkişafına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərər.

Elmi yeniliyi: Məqalədə ölkənin iqtisadi inkişafı prosesində inteqrasiya əlaqələrinin rolu tədqiq edilmiş, bununla bağlı təklif və tövsiyələr irəli sürülmüşdür.

Tətbiqi əhəmiyyəti: Məqalədə irəli sürülən təklif və tövsiyələrin reallaşması ölkənin beynəlxalq inteqrasiya əlaqələrinin səmərəliliyinin artırılmasında və dayanıqlı inkişafda mühüm rol oynaya bilər.

ƏDƏBİYYAT

1. Abbasov Ç.M. Azərbaycanın dünya iqtisadiyyatında inteqrasiya yolları. Bakı: Elm, 2005, 252 s.
2. Şəkəreliev A.Ş. Dövlətin iqtisadi siyasəti: reallıqlar və perspektivlər. Monoqrafiya. Bakı: İqtisad Universitetinin nəşriyyatı, 2009, 415 s.
3. www.azstat.org - Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsinin elektron sahifəsi.

РЕЗЮМЕ
РОЛЬ МЕЖДУНАРОДНЫХ ИНТЕГРАЦИОННЫХ СВЯЗЕЙ В ПРОЦЕССЕ
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ

Махмудова Л.Ф., Османов И.О.

Ключевые слова: *экономическая интеграция, экспорт, таможенная деятельность, внешняя торговля, экономическая безопасность, природные ресурсы*

В статье исследуется роль интеграционных связей в процессе экономического развития страны. Анализируется динамика внешнеторгового оборота последних пяти лет. Также сформулированы выводы и предложения относительно развития интеграционных процессов страны и повышения их эффективности.

SUMMARY
THE ROLE OF INTERNATIONAL INTEGRATION LINKS IN
THE COUNTRY'S ECONOMIC DEVELOPMENT PROCESS

Mahmudova L.F., Osmanov I.O.

Key words: *economic integration, export, customs, foreign trade, economic security, natural resources*

The article explores the role of integration in the process of economic development of the country. The dynamics of the foreign trade turnover of the last five years is analyzed. Also, conclusions and proposals regarding the development of the integration processes of the country and increasing their efficiency were formulated.

Daxilolma tarixi:	İlkin variant	08.11.2018
	Son variant	27.03.2019